

Pertti Luumi

Kerromme elämästämme – itsellemme, toisillemme, lapsillemme, lapsenlapsillemme

Kerron itselleni ja itseni vuoksi

Olen täydentänyt tämän ohjelmaosion, luennon, otsaketta yhdellä sanalla. Kun valmistelin tätä puheenvuoroa, huomasin, että yksi lisänäkökulma on pakko ottaa mukaan, muuten esitys jäisi puutteelliseksi. Siksi lisäsin otsakkeeseen sanan ”itsellemme”. Se kuuluu siis nyt: Kerromme elämästämme – itsellemme, toisillemme, lapsillemme, lapsenlapsillemme. Miksi näin? Siksi, koska tämä uusi näkökulma on viime vuosina osoittautunut yhä tärkeämmäksi – ellei tärkeimmäksi – kun puhutaan omien elämänvaiheiden ja elämän – kokemusten kertomisesta, oman elämäntarinan kertomisesta. Kerron itselleni ja itseni vuoksi.

1980-luvulla kertomisen merkitys löydettiin ikään kuin uudelleen monella elämänalueella, erityisesti kasvatustyössä ja psykoterapiassa.. Löydettiin uudelleen sadut kasvatustyön ehdottomina osina ja raamatunkertomukset uskonnonopetuksessa. Ja psykoterapiassa huomattiin, miten merkityksellistä on mielenterveyden kannalta saada kertoen purkaa elämäkokemuksiaan. Meidän tämänpäiväisen aiheemme kannalta taas on tärkeitä uusi termi: ”muistelutyö”. Muistelutyö, oman elämänsä tapahtumien muisteleminen, on erityisen tärkeitä meille ikääntyneille ja ikääntyville.

Vielä pari kolme vuosikymmentä sitten saatettiin vanhuudessa lisääntyvää oman elämänsä muistelemista pitää henkisen rappeutumisen oireena: kun ei nykyhetki enää kiinnosta tai sitä ei kyetä hahmottamaan, paetaan muisteleminen. Ikääntyviä ja ikääntyneitä jopa yritettiin estää muistelemaasta – tai ainakaan ei ymmärretty eikä hyväksytty muisteleminen tarvetta. Muisteluun liittyvä uusi tutkimus kuitenkin osoitti, mikä merkitys muisteleminen on. Menneen elämän tarkastelu alettiin nähdä luonnollisena prosessina. Nähtiin, miten muistelussa voidaan selvittää menneisyyden ristiriitoja ja antaa tapahtumille uusia merkityksiä. Alettiin ymmärtää ja hyväksyä, että muisteleminen tarve on ihmiselle ”sisäsyntyistä”, luonnollista, välttämätöntä ja tervettä. Muisteleminen ja elämäntarinan kertomisen parantava luonne nousi tutkimuksissa selvästi esille. Hyvin tärkeitä on tajuta, että muisteleminen kautta teemme *itsellemme* selväksi, keitä olemme, mistä nousevat elämämme pysyvät arvot; saamme vastauksen kysymykseen ”kuka olen?”, ”mikä on identiteettini?”; myös: ”Mikä on muovannut elämäkatsomustani tai vaikuttanut kristillisen uskoni ymmärtämiseen?”

Jatkosodan aikana kolme – viisivuotiaana isän ollessa sodassa, vietin äitini kanssa paljon aikaa äitini lapsuudenkodissa Kurkijoen Räihävaaran kylässä, jonne äitini perhe oli palannut kotikonnuilleen ensimmäiseltä evakkomatkaltaan. Äitini koti oli maalaistalo, jossa tuolloin oli työssä venäläisiä sotavankeja. Muistan erään uuden vangin saapumisen taloomme. Hän oli joutunut marssimaan vankina pitkän, vuorokausia kestäneen matkan. Hänen saappaansa olivat kuluneet melkein riekaleiksi. Jalkoja suojaavat

sukat - vai olivatko ne ns. jalkarätit - olivat hiertyneet rikki, niin myös jalkojen iho. Tullessaan meille, hänen kulkunsa oli äärimmäisen tuskallista.

Välähdyksenomaisesti muistan hetken maalaistuvassa. Vanki istui penkillä leivinuunin vieressä ja koetti riisua saappaitaan. Katselin häntä kaukaa ovensuusta, koska pelkäsin. Kaikki näimme, että hän ei kivultaan saanut jalkineita pois. Kaikki seurasivat tilannetta neuvottomina, nuoret, vielä kouluikäiset enoni, myös jo aikuistuvat tätini, äitini. Kukaan ei uskaltanut lähestyä miesparkaa, olihan hän vihollinen. Vain isoäiti kykeni toimimaan. Hän meni miehen luo, tarttui saapasta kantapään kohdalta ja hellävaroin ja hitaasti saappaan jalasta; sitten toisen. Hän riisui varovin käsin jaloista sukanriekaleet. Me muut tuijotimme kauhistuneina ja inhotenkin jalkoja, jotka olivat vereslihalla ja hirveät katsella.

Mutta isoäiti, mummoni, ei kauhistellut. Hän haki vadillisen lämmintä vettä. Varovasti hän pesi vangin jalat, ja kuin lempeästi taputellen kuivasi ne puhtaaseen pyyhkeeseen. Siten hän haki kätköistään voidetta, en tiedä mitä. Edelleen varoen, mutta kuin maailman luonnollisinta asiaa tehden, hän voiteli miehen jalat, kääri ne sideharsoon ja veti päälle isoisän puhtaat sukat. Me muut vain katselimme vaieten ja ihmetellen.

Joka päivä kahden viikon ajan isoäiti toisti tätä hoitoa. Vangin jalat alkoivat parantua ja hän kykeni kävelemään, tosin varovasti ja aristellen. Hän sai jostakin ehjät saappaat ja alkoi osallistua talon töihin muiden mukana. Isoäitiä hän katsoi ja puhutteli kunnioittavasti.

Neljäkymmentä vuotta myöhemmin, kun isoäiti oli jo runsaasti yhdeksänkymmenen vuoden ikäinen, haastattelimme häntä ääninauhalle. Kysyimme häneltä sota-aikoja muistellessamme: ”Miten sinä pystyit hoitamaan tuota vihollista niin päättävästi? Miten pystyit koskemaan noihin jalkoihin, joita me muut katselimme inhoten? Miten jaksoit ja viitsit tehdä tuon kaiken?” Isoäiti vastasi: ”Ei se ollut helppoa minullekaan, kyllähän te sen ymmärrätte. Kun kuulin, että meille on tulossa työhön vihollisvanki, tunsin pelkoa ja vihaakin. En tiennyt, mitä minun olisi pitänyt tehdä. Siksi kysyin mieheltäni, isoisältäsi: ”Miten minun tulee kohdella vihollisvankia?” Hän mietti hetken ja vastasi sitten – ja olisihan minun pitänyt tietää, mitä niin hyvä ja hurskas mies vastaa! Isoisä sanoi vain: ”Kohtele ja hoida häntä niin kuin omaa poikaasi.”

Ilman isovanhempiani, ilman täytä tapahtumaa, olisin tuskin koskaan oppinut, mitä on todellinen lähimmäisenrakkaus, mitä merkitsee Jeesuksen kehoitus: ”Rakastakaa vihollisianne!” Siksi muistelen tätä tapahtumaa ja kerron sitä itselleni, itseni vuoksi, uskoni vuoksi, yhä uudelleen.

Muistelemalla ja ”itselleen kertomalla” (tietysti tämä ”itselleen kertominen” tapahtuu useimmiten silloin, kun kerromme tapahtumaa muille – niin kuin kerroin tänään teille) pääsemme lähemmäksi käsitystä henkilökohtaisesta elämäntarkoituksesta. Muistelemalla ja ”itselleen kertomalla” on vaikutusta stressin sietämiseen (”elettiin sitä ennenkin!”). Sen avulla palautamme mieleen kaukaisia tapahtumia, unohtuneitakin tapahtumia ja kokemuksia, jotka ovat olleet meille merkityksellisiä. Joskus ne tuottavat suoranaista

mielihyvää (nuoruuden rakkaudet!) antavat elämänlaatua (onnistumiset) ja auttavat sopeutumaan nykyisiin elämäolosuhteisiin (pärsäsin silloin, pärjään nytkin; uskalsin ja kehtasin hakea apua silloin, uskallan siis nytkin!)

Kerromme elämästämme toisillemme

Amerikkalainen teologi Harvey Cox on eräässä suomentamattomassa teoksessaan (*Verführung des Geistes*, Hengen lumous-teoksessaan) kirjoittanut kertomisen merkityksestä puhuttelevasti näin:

”Kertomustemme avulla me teemme menneisyytemme nykyhetkiseksi, sijoitamme itsemme nykyhetkeen ja suuntaamme toivomme tulevaisuuteen. Ilman kertomuksia meiltä olisi riistetty sekä muisteleminen että vastaanottaminen. Sen, että olemme enemmän kuin karvattomia kaksijalkaisia, tiedämme vertausten, vitsien, tarinoiden, satujen, myyttien, faabeleiden, runojen ja kertomusten välityksellä. Me emme ole vain luoneet lukemattomia kertomuksia, me olemme myös löytäneet loputtoman määrään tapoja kertoa niitä edelleen. Me tanssimme niitä, me maalaamme niitä pöytien äärellä, joilla vielä seisovat aterian jäähtyneet jäännökset” (PL: Oletteko huomanneet, miten aika kuluu esimerkiksi vieraiden kanssa ruokapöydässä kuin siivillä, kun innostutaan kertomaan jotakin jännittävää ja ennen kuulematonta!?). Cox jatkaa: ”Me kuiskailemme kertomuksiamme lastemme korviin hämärissä makuukamareissa. Me soperramme niitä rippituoleissa ja terapeuttien vastaanottohuoneissa. Me kirjoitamme niitä kirjeissämme ja päiväkirjoihimme. Me leikimme niitä ilmi vaatteillamme, joita käytämme, paikoissa joihin hakeudumme, ystävyys-suhteissa, joita viljelemme. Heti kohta, kun lapsemme alkavat ymmärtää meitä, alamme kertoa heille kertomuksia ja vanhemmiltaamme toivomme kuulevamme heidän koko tarinansa, ennen kuin he jättävät meidät.”

Voisi sanoa kertomisesta yhteenvedonomaaisesti: **Kertominen on ainutlaatuinen ja korvaamaton tapa välittää inhimillisiä kokemuksia, koska kertominen luo sillan ihmisten välille ja sukupolvien välille ja koska kerrottaessa menneet tapahtumat koetaan nykyhetkisinä.**

Missä on kertomisen ja kertomuksen vaikutusvoima? Mikä tekee kertomisesta näin ainutlaatuisen ja luovuttamattoman? Miksi meidän kannattaa ja pitää kertoa elämästämme ja elämänvaiheistamme toisillemme?

Kun kerromme elämästämme toisille, autamme kuulijaa ja kuulijoita **näkemään** sen, mitä on tapahtunut; autamme kuulijaa luomaan itselleen **sisäisiä kuvia**.

Me elämme ulkoisten kuvien ylivallan kautta. Saamme kokea päivittäin, miten yksi kuva voi puhua enemmän kuin tuhat sanaa. Kuvallinen viestintä on perusteellisesti muuttanut perinteistä elämänmuotoamme. Toisaalta, pidetään aina mielessä myös asia näin päin: yksi kuva voi kirjoittaa meistä enemmän kuin tuhat sanaa; yksi mielikuva säilyä halki elämän ja säilyessään kantaa arvokasta sisältöä. Meillä evakkolapsilla on esimerkiksi evakkomatkastamme ehkä vain muutama valokuva- ehkä ei yhtään. Yhdestä valokuvasta voi alkaa tarina ja yhteen kuvaan voi sisältyä tarina, josta emme koskaan luovu ja jonka

avulla voimme viestittää toisillemme kokemuksiamme. Tai meillä ei ole näistä tapahtumista ainuttakaan valokuvaa, mutta meillä on mielikuvia, jotka säilytämme halki elämän ja joihin voimme palata milloin tahdomme, ja joita voimme kertoa toisillemme.

Varhaisin lapsuudenmuistoni on ajalta kesältä 1941, jolloin olin 2 vuoden ja 4 kuukauden ikäinen - evakkomatkalta Lounais-Suomessa Yläneellä. Matkustin äitini kanssa Yläneelle sinne jo aikaisemmin Kurkijoelta evakkoon joutuneiden isovanhempieni, tätieni ja enojeni luo. Jouduimme äitini kansa evakkoon, koska kotikyläni sijaitsi ennen hyökkäysvaihetta ja hyökkäysvaiheen alkaessa sotatoimialueella, ja koko kylä evakuoitiin noin kolmeksi kuukaudeksi. Minulla ei ole tuosta evakkomatkasta ainoatakaan valokuvaa. Mutta on kolme muisti- ja mielikuvaa.

Asuimme Yläneellä Kuralan kartanossa ja mm. äitini serkut samoin Yläneellä Vanhassa kartanossa (jossa mm. Kaarina Maunun tytär oli aikanaan asunut). Ensimmäinen muistikuva: Kuralan kartanossa leikkiverini oli Airi-niminen minua pari kolme vuotta vanhempi tyttö, jonka perhe omisti kartanon. Näen tänäänkin Airin silmissäni, ja jotain hyvin lämmintä tuntuu samalla sydämessä: lapsuuteni ensimmäinen leikkiveri.

Toinen muistikuva: Vanhankartanon pihalle mentiin portista, jonka kahta puolta olivat korkeat kivipylväät. Kummankin kivipylväiden päällä oli pieni kivinen karhuveistos.

Kolmas muistikuva: Helteinen heinäkuun päivä. Istun hevosen vetämissä ns. kirkkokieseissä äidin ja mummoni välissä; isoisa on ohjaksissa. Saavumme järvenrantaan, Pyhäjärven rantaan, hiekkaiseen levään lahdenpoukamaan. Menen uimaan isoäidin kanssa, uin käsipohjaa matalassa rantavedessä isoäiti vahtina vieressäni. Vesi on lämmintä; nyt aikuisena kuvaan oloani yhdellä sanalla: onnellinen.

Kului vuosikymmeniä. Muistikuvat olivat säilyneet; halusin tarkistaa niiden oikeellisuuden. Elettiin kai 1990-lukua, kun olin työmatkalla Yläneellä ja Säskylässä. Halusin yöpyä Kuralan kartanossa, josta oli tehty pieni hotelli tai motelli. Saavuin perille myöhään illalla. Olin sinä yönä hotellin ainoa vieras. Vastassa oli hotellin omistajarouva. Kartano oli säilynyt samoilla omistajilla kuin 1940-luvulla. Melkein ensimmäinen kysymykseni oli: Onko tässä kartanossa asunut Airi-niminen tyttö? ”Kyllä”, oli vastaus, ”hän on mieheni sisar, ja asuu tuossa muutaman kilometrin päässä.” – Valitettavasti minulla ei ollut aikaa mennä tapaamaan Airia.

Seuraavana aamuna ajoin Vanhankartanon portille. Portti oli sama kuin muistikuvissani, ja karhutkin samanlaisina portin pylväiden päällä. Jatkoin matkaani Pyhäjärven rantaa kiertävää tietä. Ja kohta näin järvenlahden, saman, jonka olin edellisen kerran nähnyt yli 50 vuotta aikaisemmin. Se se oli, eikä mikään muu! Sama onnentunne virittyi sieluun!

Kertomus on tunteiden tulkki. Kertomus auttaa kuulijaansa tai lukijaansa tulkitsemaan omia tunteitaan. Kertomus voi vastata sekä kuulijansa toiveisiin että ahdistuksiin. Se tarttuu hänen vastaaviin kokemuksiinsa, vaikeuksiinsa ja ongelmiinsa, ja auttaa löytämään ratkaisuja. Kertomusta kuunnellellessamme me samaistumme kertomuksen henkilöön: olemme kokeneet jotain vastaavaa, meillä on edellytys ymmärtää sekä kertojaa että kertomusta. Saksalainen kertomusten tutkija Friedemann Maurer sanoo tästä:

”Kertomuksissa, joita kerromme itsestämme ja joita kuulemme muilta, muistutamme

itseämme ja teemme itsellemme nykyhetkiseksi sosiaalisen ja persoonallisen identiteettimme, kysymme olemassaolon mielekkyyttä, tulkitsemme ja uudelleen tulkitsemme elämämme kulkua. Lyhyesti sanottuna: työskentelemme ilmaistaksemme jatkuvasti omaa elämänmieltämme elämäntarinana.”

Kerromme lapsillemme ja lapsenlapsillemme

Tärkeä sadun, kertomusten, kertomusten ja kirjojen ”puolustus” nousi psykoanalyytikon, kasvattajan ja Chigagon yliopiston opettajan Bruno Bettelheimin elämäntyöstä. Bettelheim oli syntyperältään Saksan juutalainen, joka pakeni Hitlerin juutalaisvainoja 1930 Yhdysvaltoihin. Siellä hän toimi mm. perustamansa vaikeasti häiriintyneiden lasten ja nuorten hoitokodin johtajana ja terapeutina. Hänen alun perin Yhdysvalloissa vuonna 1975 ilmestynyt satututkimuksensa ”The Uses of Enchantment” (Saksaksi v. 1977 nimellä ”Kinder brauchen Märchen”, suomeksi v. 1984 nimellä Satujen lumous; siitä on oltettu Suomessa lähes kymmenen painosta) vaikutti satujen tulkintaan ja satujen merkityksen oivaltamiseen käänteentekevällä tavalla. Sain kirjan käsiini saksankielisenä versiona – vaimoni osti sen Saksanmatkallaan - 1970-luvun lopulla: ”Luin sivun, luin kaks’, vereni tunsin kuumemmaks”. Bettelheim avasi näkökulman satuihin, kertomuksiin ja kirjoihin, jotka koko maailmassa nostivat keskustelun näistä aiheista aivan uudelle tasolle. Bettelheimin teos perustuu sekä hänen satuanalyysiinsä psykoanalytikkona että käytännön kokemuksiinsa satujen käytöstä häiriintyneiden lasten ja nuorten kasvatuksessa ja terapiassa.

Kirjansa johdantoluvussa ”Elämän tarkoitusta etsimässä” Bettelheim määrittelee sadun ja kertomuksen paikan kasvatuksessa. Hän kiteyttää kasvatuksen tehtävän yhteen lauseeseen: ”Nykyään aivan samoin kuin menneinä aikoina kaikkein tärkein ja kaikkein vaikein tehtävä lapsen kasvattamisessa on auttaa häntä elämän merkityksen löytämisessä.” Kasvatuksen tavoitteena, tai paremminkin ihmisen koko sisäisen ja henkisen kasvun tavoitteena, on auttaa oivaltamaan, ”mikä merkitys omalla elämällä on tai pitäisi olla”.

Bettelheimin ajatuskulku kasvatuksen tehtävästä etenee seuraavasti: Elämän merkityksen (tarkoituksen) löytämiseen lapsi ja nuori tarvitsevat **kokemuksia**, joita voisi nimittää kasvukokemuksiksi. Elämän merkitys/tarkoitus persoonallisesti ei löydy teoreettisen pohdiskelun tai käsitteellisen opetuksen tietä. Se löytyy **kohtaamisissa**. Bettelheimin mukaan näitä kohtaamisia tapahtuu kahdessa **suhteessa**. Yhtäältä elämän merkitys ja tarkoitus hahmottuvat lapsille ja nuorille kohtaamisissa aikuisten kasvattajien, vanhempien, isovanhempien, päivähoitajien, opettajien, nuorisonohjaajien jne. kanssa. Mitkä ovat aikuisen kasvattajan omat **elämänarvot** ja mikä heidän käsityksensä elämän mielestä, käyvät lapselle ilmi yhteisissä kokemuksissa aikuisten kanssa. Tässä on jo yksi Bettelheimin esittämä korrektiivi tuona aikana vallinneelle kasvatussuuntaukselle, joka ei ymmärtänyt aikuisen, esimerkiksi opettajan, persoonan merkitystä kasvavalle (Suomessa kouluopetusta syytettiin tuolloin ”opettajakeskeisyydestä”). Bettelheim korostaa, että lapsi ei voi eikä saa kasvaa ilman aikuista ja hänen ohjaustaan. Vain jo vauvaiästä alkanut jatkuva kontakti aikuiseen ja aikuisiin takaa, että elämän merkitys, tarkoitus ja mieli löytyvät. Aikuinen tuottaa lapselle ratkaisevimmat kasvukokemukset hänen kanssaan eläessään ja toimiessaan.

Mutta tämän aikuisen kohtaamisen rinnalle Bettelheim nostaa toisen kohtaamisen. Lapsen elämälle ratkaisevaa on saada kokemuksia aikuisen ihmisen kanssa. ”Tiseksi tärkein asia on lapselle oikealla tavalla välitetty **kulttuuriperintö.**” Lapselle tämä kulttuuriperintö aukeaa parhaiten saduista kertomuksista ja kirjoista, meidän kulttuurissamme myös Raamatusta ja sen kertomuksista. Bettelheimin mukaan tämän päivän maailmassa lapsi kaipaa erityisesti moraalista kasvatusta. Lapsen tulee kasvaa ymmärtämään, mikä elämässä on oikeaa ja merkitsevää, mikä toisarvoista, myös vahingollista. Tämä ymmärrys löytyy, kun lapsi kohtaa sadut ja kertomukset. Ja voinee tulkita Bettelheimin ajatuksen oikein, jos väittää, että elämän merkitys löytyy helpoimmin ja selvimmän silloin, kun lapsi samassa hetkessä kohtaa aikuisen, tarinan kertojan/lukijan, sekä sadun sisältämän kulttuuriperinnön. Bettelheim siteeraa Schilleriä: ”Saduissa, joita minulle lapsena kerrottiin, on syvempi merkitys kuin totuudessa, jota elämä opettaa.”

Kertokaa – isovanhemmat!

Bettelheimin hahmotus kirjallisuuden ja satuperinteen luovuttamattomasta merkityksestä koskee erityisesti myös isovanhempien ja lastenlasten suhdetta. Jos ja kun on niin, että ymmärrys elämän merkityksestä ja mielestä avautuu aikuisen, lapsen ja tarinan kohtaamisessa, on meillä hallussamme ”menetelmä”, jonka arvo nykyisenä teknisten kommunikaatiovälineiden aikakautena vain korostumistaan korostuu. On jouduttu havaitsemaan, että ilman satuja varttunut nuorten aikuistenpolvi ei välttämättä tunne edes klassisimpiakaan satuja – ellei niistä sitten ole tehty ns. piirrettyjä elokuvia (Disney). Usein valitetaan, että isovanhemmilla ja lapsenlapsilla ei ole entisaikojen tapaista kohtaamismahdollisuutta – asuvathan perheet usein kovin kaukana toistaan. Tämä on vain osatotuus. On päinvastoin havaittu, että Suomessa isovanhemmat ja lastenlapset useimmissa tapauksissa asuvat ”siedettävän” välimatkan päässä toistaan. Noin 60 prosentilla lapsista on jommankumman isovanhemman perheeseen korkeintaan puolen tunnin matka. Kohtaamismahdollisuuksia siis on.

Kun ajattelen omaa sekä elämänhistoriaani että tämänhetkistä elämäntilannettani isovanhemmuuden näkökulmasta, on helppoa löytää sadun- ja tarinankerronnan merkitys sekä suhteessa omiin isovanhempiini että lapsenlapsiini. Luulen, että jotakin yleispätevää sisältyy tyttärenti muisteluun tarinankerronnan merkityksestä hänen elämässään. Keskustellessani jo aikuistuneen tyttärenti kanssa hänen lapsuutensa muistoista ja isän paikasta hänen lapsuudessaan, hänellä oli hyvin selvä muisto ja käsitys siitä, minkä hän lapsena koki arvokkaaksi. Hän sanoi: ”Aina kun sinulla oli aikaa minulle, odotin sinulta kolmea asiaa: Odotin ensiksikin, että kertoisit jotain minulle; mutta jos et jaksaisi kertoa, odotin sinun lukevan jotakin. Jos taas et jaksanut kertoa etkä lukea, odotin, että leikkisit kanssani.” Hetken mietittyään hän jatkoi: ”Oikeastaan oli aina vähän pettynyt, jos sinä vain leikit minun kanssani! Leikkiä voi kavereitten kanssa, mutta vain aikuiset voivat kertoa!”

Voin hyvin kuvitella, että tämä tarinan ja kerronnan arvostus on vielä korkeampi silloin, kun isovanhempi ja lapsenlapsi kohtaavat.

Tyttäreni oli myös tottunut kuulemaan toisen isoisänsä, äidinisän tarinointia. Hänen isoisällään oli tapana, aina kun lapsenlapsia kokoontui, koota heidät ympärilleen kuulemaan satuja ja myös tarinoita suvun historiasta. Hän kertoi jatkokertomuksena Tuomas Nippernaatin tarinaa. Tarina jatkui viikosta toiseen, kuukaudesta kuukauteen. Siinä siirryttiin maasta ja maanosasta toiseen mielikuvituksen siivin. Tai sitten isoisä,

”vaari”, kertoi sadunomaisia tarinoita, jotka liittyivät perheen historiaan aina Suomen sodan ajoilta asti, 200 vuoden takaisia tarinoita. Näissä tarinahetkissä satu ja kertomus tekivät samalla kertaa viihdyttävää, kasvattavaa ja sukuun liittyvää tehtävänsä. Samalla rakentui yhteys sukupolvien välille, yhteys, joka rikastutti kaikkien elämää.

Kertomistilanteessa sekä aikuinen että lapsi saavat merkittäviä yhteisiä kokemuksia. Vaikka he ovat kenties monessa suhteessa eri tasoilla, älyllisesti, kokemustensa puolesta ja tiedollisesti, yhteinen kokemus tekee erot vähemmän merkityksellisiksi. Yhteinen kokemus tekee heidät molemmat kiitollisiksi toiselle uusista oivalluksista ja siitä, että toinen on tarjonnut maaperän tällaisille oivalluksille. Tämä on inhimillinen kokemus tasavertaisuudesta aikuisen ja lapsen välillä, hyvin harvinainen ja siksi mitä kallisarvoisin kokemus. Kokemus on erityisen tärkeä lapselle, koska hänkin on kertomistilanteessa sekä kokemuksen vastaanottaja mutta myös sen jakaja ja antaja.

Isoisäni ja hänen elämäntarinansa

Talvinen päivä alkaa vaipua mailleen. Maalaispiirttiin laskeutuu tammikuisen illan hämäryys, ensin kuin aavistellen, sitten yhä tihentyen. Minä, kuusivuotias, olen pirtissä, ”tuvassa”, isoisän kanssa kahden. Isoisä istuu keinutuolissaan ja katselee ulos ikkunasta sinertyvään, talviseen pakkasiltaan. On sininen hetki.

”Sytytetään jo lamppu”, minä ehdotan.

”Ei vielä”, sanoo isoisä. ”Tule syliin”, hän jatkaa, ”niin vietetään hämärän juhlaa”.

Hämärän laskeutuminen ja sininen hetki ovat isoisälle juhlahetki – minullekin – ”hämärän juhla”.

Minä kiipeän isoisän syliin keinutuoliin. Nojaudun turvallisesti hänen rintaansa vasten. Pehmeä harmaa villapaita tuoksuu niin tutulta, isoisän oma tuoksu. Yhdessä katselemme ulos talviseen puutarhaan, varhain hämärtyvään iltaan. Puutarhassa omenapuut ja marjapensaat kantavat lumihuntua. On juhlallinen hetki, hiljainen hämärän juhla. Emme puhu mitään, emme tahdo sanoilla rikkoa tunnelmaa. Vain keinutuolin verkkainen liike – eteen, taakse, eteen, taakse – narahduttaa jalasten alla lattialankkua. On pyhä hetki. ”Ukki, kerro siitä, kun sinä olit lapsi”, minä uskallan pyytää pitkän hiljaisuuden jälkeen – melkein kuiskaten.

Ja isoisä alkaa kertoa.

”Oikeastaan minulla oli hyvin vähän lapsuutta, lyhyt lapsuus. Koti oli köyhä. Niin kauan kuin muistan ajassa taaksepäin, olen joutunut tekemään työtä, melkein sinun ikäisestäsi lähtien. Tietysti kesällä paimenessa oli aikaa leikkimiseenkin. Isä opetti tekemään pajupillin, marjatuohisen ja lipin lähteelle. Mutta enimmäkseen muistan lapsuudesta vain työntekoa siitä syystä, että isäni kuoli kun olin vasta kymmenvuotias. Silloin oli toukokuu, oli kevätkyntöjen ja –kylvöjen aika. Isä sai äkillisen sydänkohtauksen. Hän kuoli ollessaan pellolla kyntämässä. Äiti ja minä löysimme hänet kuolleena kyntöauransa vierestä. Riisuimme hevosen valjaista, jollakin tavalla saimme isän tuoduksi kotiin, en muista, miten. Yksinäinen aura jäi pellolle vakoonsa. En muista enää kaikkea, mitä sinä päivänä tapahtui. Varmasti itkin isän kuolemaa äidin ja siskon kanssa. Mutta aina olen muistanut, mitä tapahtui päivää myöhemmin.

Isän kuolemaa seuraavana päivänä äiti sanoi: ”Me lähdemme nyt jatkamaan kyntämistä siitä, mihin isältä työ jäi. Pelto on saatava kynnetyksi ja äestetyksi, että päästään

kylvämään. Sinä olet nyt perheen ainoa mies. Meidän on yritettävä yhdessä, siskosi ja meidän. Elämän täytyy jatkua.”

Äiti valjasti hevosen auran eteen. En ollut koskaan ennen nähnyt äidin valjastavan hevosta. Ja niin me jatkoimme kyntämistä: äiti tottumattomana auran kurjessa, minä ohjastaen hevosta. Siihen päivään päättyi minun lapsuuteni ja päättyivät leikkini. Tästä alkoi ty, raskas työ, johon tuonikäisellä pojalla ei vielä oikein ollut voimia. Mutta niin kuin äiti sanoi, elämän täytyi jatkua, työt oli vain tehtävä. Ja siitä lähtien työ on kuitenkin ollut, silloinkin kun se on ollut raskasta, minun elämäni ilo, ehkä ainoa ilo – ja sitä iloa on ollut paljon!

* * *

En minä, kuusivuotias, vielä paljon ymmärrä siitä, mitä isoisä tarkoittaa tuolla työnilollansa. Hänen sanansa painuvat kuitenkin mieleen ja maistelen niitä. Vaistoan niissä vähänkatkeruutta, mutta ehkä kuitenkin enemmän huumoria, miehekkyyttä, jopa miehen ylpeyttä. ”Työ on ollut elämäni ainoa ilo – ja sitä iloa on ollut paljon!”

Vuosikymmenien aikana olen usein miettinyt, mitä tuo kertomani hetki ja isoisän sanat ovat merkinneet omassa elämänhistoriassani, suhtautumisessani työhön, hiljaisuuteen, velvollisuuksien kantamiseen – myös kuolemaan.